

Udredning af voksne -ADHD

Dorte Damm

Betegnelser og diagnoser

MBD => Minimal Brain Dysfunction

DAMP => Dysfunction in Attention,
Motor Control and Perception

AD/HD => Attention Deficit /
Hyperactivity Disorder (DSM-IV)

Hyperkinetisk Forstyrrelse (ICD-10)

Diagnostiske kriterier for ADHD/hyperkinetisk forstyrrelse

Begyndelsesalder før 7 år

Optræder i flere forskellige situationer (skole, hjem + us.) (DSM-IV) / ses alle steder (ICD-10)

Giver betydelige vanskeligheder socialt, skolemæssigt og erhvervsmæssigt

Skyldes ikke affektiv lidelse, angsttilstand eller gennemgribende udviklingsforstyrrelse eller dårlig begavelse

Varighed mere end 6 måneder

ICD-10 ~ hyperkinetisk forstyrrelse

Opmærksomhed

- Kan ikke fæste opm. ved detaljer
- Mangelfuld opm. ved leg eller opgaver
- Synes ikke at høre hvad der bliver sagt
- Kan ikke fuldføre opgaver eller følge instruktioner
- Svært ved at organisere opgaver
- Kan ikke lide opgaver der kræver vedholdende opmærksomhed
- Mister ting
- Distraheres af ydre stimuli
- Glemmer hvad de er i gang med

Hyperaktivitet

- Uro i hænder eller fødder, sidder uroligt
- Forlader sin plads i klassen eller ved bordet
- Løber, klatrer farer rundt
- Støjende adfærd
- Overdreven motorisk aktivitet som ikke lader sig styre

Impulsivitet

- Svarer før spørgsmålet er afsluttet
- Kan ikke vente på tur
- Afbryder eller maser sig på
- Taler for meget, uden situationsfornemmelse

ADHD Kombineret type (DSM-IV)

ADHD Uopmærksom type DSM-IV (6 symptomer)

ADHD Hyperaktiv-impulsiv DSM-IV

Voksne med ADHD- klinisk billede

En konstant følelse af rastløshed

Ubehag når der ikke foregår noget interessant

Tankeflugt når man er i gang med en teoretisk opgave, man bliver forstyrret af uvedkommende tanker

Man glemmer aftaler og tid

Man handler ofte for hurtigt og uoverlagt

Har svært ved at beherske sine følelser

Kommer let i konflikt med kolleger og familie

Har en følelse af ikke at nå det man skulle

Hverdagen bliver anstrengende, man orker ikke gøre det man burde hvis det kræver ekstra tænkning.

Det er svært at klare frustrationer og modgang

Voksne med ADHD - familie

Hjemmet er kaotisk og rodet

Der foretages mange impuls indkøb

Ting har ikke faste og hensigtsmæssige pladser

Man bruger meget tid på at lede efter ting

Det er svært at have hele familien samlet

Problemer omkring måltider

Vanskeligheder ved at løse konflikter

Vanskeligheder sexuel

ADHD piger/kvinder

Symptomer på ADHD hos piger vil øges ved starten af pubertet.
Piger over 12 år med ADHD vil oftere have komorbid depression.
Piger med høj verbal IQ vil blive diagnosticeret senere end piger med lav verbal IQ.
Kvinder der som børn er diagnosticeret med ADHD har større risiko for skizofreni end kvinder der som børn er diagnosticeret med angst.

ADHD voksne

Voksne med ADHD har 6 gange så stor risiko for at blive indlagt på psykiatrisk hospital. Størst er risikoen for antisocial personlighedsforstyrrelse. Men også risikoen for skizofreni eller skizofreniform psykose er større (4 gange). Endelig er risikoen for affektive forstyrrelser, borderline personlighedsforstyrrelser og misbrug større.

Risiko for kriminalitet. 47 % havde en dom i 21 års alderen mod norm på 2 %.

Høj forekomst af tvangsindlæggelser som voksne

Høj risiko for retspsykiatriske undersøgelser.

ADHD - danske og engelske guidelines

ICD-10 + DM-IV

ICD-IV bruger snævrere diagnostiske kriterier

ICD-10 mere alvorlige symptomer og påvirkning

DSM-IV inkluderer flere bl.a. forskellige
undertyper

For at få diagnosen skal symptomerne følges af i det mindste en moderat grad af psykologisk, social og / eller uddannelsesmæssig "impairment"

Vurdering af grad af ADHD, baseres på en klinisk vurdering af påvirkning, individuelle faktorer og social kontekst

Anslået hyppighed

Hyperkinetisk forstyrrelse: 1-2 %

ADHD: 3-9% af børn og 2 % af voksne

Ses i alle lande hvor det er undersøgt

Symptomerne er forskellige i forskellige aldre

For mere end 50% en livslang forstyrrelse

prognose

1/2 af børn med ADHD har stadig problemer i 20-25 års alderen

Der ses 3 grupper i voksenalderen

- A) en gruppe med få problemer
- B) en gruppe der fortsætter med at have symptomer og tilhørende sociale emotionelle og arbejdsmæssige problemer
- C) en lille gruppe med alvorlig antisocial og/eller psykiatrisk patologi

Forløb ADHD

hyperaktivitet

impulsivitet

Uopmærksomhed + Eksekutive vanskeligheder

voksen

Kriterier og alder

den tilsyneladende aftagen med alderen er en funktion af, at der anvendes alders-upassende diagnostiske kriterier.
”anvendelse af DSM-IV (/ ICD-10) kriterier igennem forskellige aldre får det til at se ud som om individer med ADHD vokser ud af deres forstyrrelse mens de i realiteten blot vokser ud af DSM-IV (/ICD-10).”

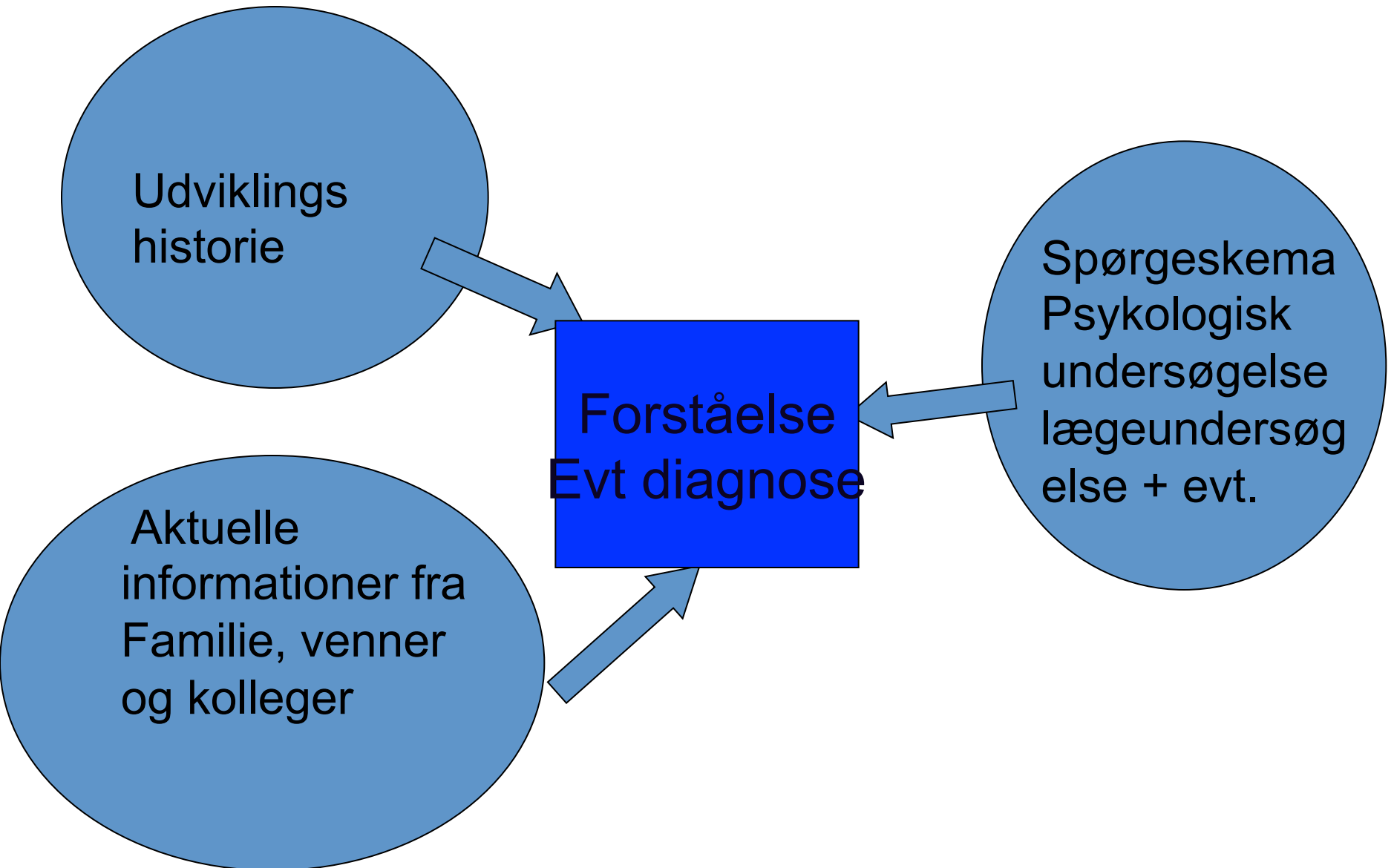
Ætiologi

Der er stærk forskningsmæssig basis for at ADHD er en neurobiologisk forstyrrelse men biologiske og miljømæssige risikofaktorer vil tilsammen forme udtrykket.

ADHD voksne

ADHD symptomer hos voksne inkluderer eksekutive dysfunktioner herunder signifikante organiserings problemer, stress intolerance, og sociale problemer.

Udredning

Den psykologiske undersøgelse

Den psykologiske undersøgelse bidrager til den tværfaglige udredning af ADHD ved at vurdere relevante differentialdiagnoser, bl.a. mental retardering, sprogforstyrrelser og indlæringsvanskeligheder

Den psykologiske udredning bidrager til en forståelse af den enkelte person til brug for planlægning af en individuel behandlingsindsats

(Pineda et al. 2007).

Anamnese - problemer:

ADD: vanskeligt at få præcise oplysninger. De har ikke nødvendigvis haft adfærdsmæssige problemer

Godt begavede kan have klaret sig godt fagligt

ADHD: mange ADHD symptomer kan ses i perioder hos alle og derfor være udtryk for normal variation

De beskrevne symptomer kan være symptomer på anden psykisk lidelse (eks: affektiv lidelse, angst og skizofreni)

anamnese

Detaljeret udviklingshistorie gerne med information fra pårørende

Motorisk udvikling

Fin- og grovmotorik
skadestuebesøg

Udvikling af sprog

Regulering af søvn, spisning, kulde/varme, smerte?

Leg – legeevne i barndommen

Vedholdenhed og fordybelse i leg? impulsiv udeleg? Stillesiddende aktiviteter? Hvordan ville hans/hendes forældre beskrive det ?

Koncentrationsevne

Kunnet sidde stille, sidde ved spisebordet, vente på tur ?

anamnese

Social funktion

Samvær med andre børn? Accepteret af andre børn ? Leget med jævnaldrende ? Bedste ven?

Seksuel debut?

Fritidsinteresser

Vedholdenhed og interesse?

Misbrug

Tidlig rygedebut? Alkohol? Stoffer?

Skole

Faglige vanskeligheder? Specialundervisning?

De eksekutive funktioner

er overordnede funktioner, der er nødvendige i alle sammenhænge
hvor der skal træffes et valg,
tages en beslutning
hvor man skal gøre sig overvejelser om handlinger i forhold til fortid og fremtid.

ADHD og eksekutive dysfunktioner

Føringet selvregulering af motivation
Føringet selvregulering af affekt
Mindsket evne til objektivitet
tage andres perspektiv
Adskille følelse og tænkning
Mangelfuld evne til at problemløse
Mindsket målrettet vedholdenhed
Manglende fleksibilitet i adfærden
Uhæmmede, opgave-irrelevante reaktioner
Problemer med initiering

Lezak et al 2004; Strauss, Sherman & Spreen 2006.

Eksekutive funktioner

evne til at fastholde en intention i forhold til at
opnå et fremtidigt mål

Tidsfornemmelse

Planlægning (verbalt og nonverbalt)

Selvkontrol:

hæmning af irrelevante og impulsive reaktioner,
brug af indre tale,
følelsesmæssig kontrol,
håndtering af stress

Kognitiv fleksibilitet

Kognitiv fleksibilitet indebærer evne til hurtigt at skifte fokus fra et element til et andet og at kunne ændre strategi, hvis det er nødvendigt. Når dette er vanskeligt, medfører det, at handlinger eller opgaver fortsættes, selv om der er uhensigtsmæssigt.

Spørgeskemaer

Supplement til den øvrige kliniske udredning

Kun få oversatte

Ingen dansk standardiserede

Problemer:

Forudsætter evne til selvobservation og selvrefleksion

Evne til at vurdere hyppigheden og huske specifikt hvornår.

ADHD og spørgeskemaer

Voksne med ADHD har svært ved
Selvrefleksion
Registrering af samspil med omverdenen
Korpsbevidsthed
Tidsfornemmelse
Specifik episodisk hukommelse
Kan have svært ved sprog og læsning
Kan være konkret opfattende
Har en impulsiv her-og-nu forståelse

Symptom Checkliste for voksen ADHD

Patientens Navn	Dato:					
Vær venlig at besvare nedenstående spørgsmål. For hvert spørgsmål sæt kryds i det felt der passer bedst til din situation de sidste 6 måneder. Aflever det udfyldte skema til din læge/behandler i forbindelse med dagens konsultation.		Aldrig	Sjældent	Nogen sædvanlig	Ofte	Meget ofte
1. Hvor ofte har du problemer med at få gjort en opgave helt færdig- når først den mere interessante del af arbejdet er overstået?						
2. Hvor ofte har du problemer med at få ting ordnet når du har en opgave der kræver planlægning?						
3. Hvor ofte har du problemer med at huske aftaler eller andre ting, du <i>burde</i> huske?						
4. Hvor ofte undgår eller udsætter du opgaver der kræver megen omtanke?						
5. Hvor ofte sidder du uroligt med arme eller ben, når du skal sidde stille i længere tid?						
6. Hvor ofte føler du dig overdreven aktiv og drevet til at gøre ting- som var du drevet af en motor?						
Afsnit A						
7. Hvor ofte laver du sjuskefejl når du skal gennemføre en kedelig eller vanskelig opgave?						
8. Hvor ofte har du svært ved at bevare opmærksomheden når du har kedeligt eller ensformigt arbejde, der skal gøres?						
9. Hvor ofte har du problemer med at koncentrere dig om hvad folk siger til dig- selv når de taler direkte til dig?						
10. Hvor ofte bliver ting væk for dig hjemme eller på arbejde?						
11. Hvor ofte distraheres du af aktiviteter eller støj omkring dig?						
12. Hvor ofte forlader du møder eller andre situationer, hvor du forventes at blive siddende?						
13. Hvor ofte sker det, at du føler dig rastløs eller har svært ved at sidde stille?						
14. Hvor ofte har du svært ved at koble fra og slappe af når du har tid til dig selv?						
15. Hvor ofte har du fornemmelsen af at du taler for meget?						
16. Når du taler med andre: hvor ofte kommer du til at afslutte deres sætninger før de selv gør det?						
17. Hvor ofte har du svært ved at vente på, at det bliver din tur - når dette er påkrævet?						
18. Hvor ofte afbryder du andre, når de er optaget af andre ting?						
Afsnit B						

ASRS Adult Selfreport Rating Scale

Udviklet i samarbejde med WHO

Afsnit A= de 6 spm der anses for mest prædiktive for ADHD
4 eller > i A betyder at videre udredning anbefales
B giver yderligere information

Brief-V Behaviour Rating Inventory of Executive Functions – Voksne

1) selvrapporterings-skema, (75 udsagn)

2) skema der skal besvares af en, der kender klienten og dennes hverdag godt (75 udsagn).

9 forskellige skalaer baseret på såvel empiri som teori, der indgår i tre overordnede kliniske indeks.

Adfærdsregulering omfatter skalaerne: Impulshæmning, Flexibilitet, Emotionel Kontrol og Selv-Monitorering.

Metakognition omfatter skalaerne: Initiering, Arbejdshukommelse, Planlægning/Organisering. samt Organisation af Materialer.

Generel Eksekutiv Funktion omfatter alle de kliniske skalaer.

Der er desuden tre validitetsskalaer: Skala for Inkonsistens, Skala for Negativitet samt Skala for Usædvanlige Besvarelser.

Brief - V

BRIEF-V er beregnet til vurdering af voksne med eksekutive vanskeligheder, fx voksne med indlæringsvanskeligheder, autisme spektrum forstyrrelse, demens, let kognitiv svækkelse, multipel sclerose, traumatisk hjerneskade, epilepsi, skizofreni, depression samt ADHD. De amerikanske normer er fra 2005 og baseret på 1.215 selvrapporter og 1.215 skemaer fra de samme personers venner/pårørende. Positiv vurdering af validitet og reliabilitet for både indeks og skalaer.

ASRS Adult ADHD Selfreport Scale

Navn _____ Dato _____

Besvar venligst hvert spørgsmål ved at sætte en cirkel om det tal, der bedst beskriver, hvordan du har følt og opført dig i de seneste 6 måneder.

		Aldrig	Sjældent	Nogle gange	Oft	Meget ofte	Score
1	Hvor ofte laver du sjuskefejl, når du skal arbejde på et kedeligt eller vanskeligt projekt?	0	1	2	3	4	1
2	Hvor ofte har du vanskeligt ved at fastholde opmærksomheden, når du laver kedelige eller gentagne opgaver?	0	1	2	3	4	1
3	Hvor ofte har du vanskeligt ved at koncentrere dig om, hvad folk siger til dig, selv om de taler direkte til dig?	0	1	2	3	4	1
4	Hvor ofte har du problemer med at afslutte de sidste detaljer i et projekt, når først den spændende del er udført?	0	1	2	3	4	2
5	Hvor ofte har du vanskeligt ved at få orden på ting, når du skal lave en opgave, der kræver planlægning?	0	1	2	3	4	2
6	Hvor ofte undgår eller udsætter du en opgave, som kræver mange overvejelser?	0	1	2	3	4	2
7	Hvor ofte mister du ting eller har svært ved at finde ting hjemme eller på arbejde?	0	1	2	3	4	2
8	Hvor ofte bliver du distraheret af aktivitet eller støj omkring dig?	0	1	2	3	4	2
9	Hvor ofte har du problemer med at huske aftaler eller forpligtelser?	0	1	2	3	4	1
Del A - i alt							

> 17 ADHD sandsynligt

		Aldrig	Sjældent	Nogle gange	Oft	Meget ofte	Score
10	Hvor ofte vrider du hænder eller sidder uroligt med fødderne, hvis du skal sidde ned i lang tid?	0	1	2	3	4	1
11	Hvor ofte forlader du din plads ved møder eller i andre situationer, hvor det forventes, at du bliver siddende?	0	1	2	3	4	1
12	Hvor ofte føler du dig rastløs eller har indre uro?	0	1	2	3	4	2
13	Hvor ofte har du vanskeligt ved at koble af og slappe af, når du har tid til dig selv?	0	1	2	3	4	3
14	Hvor ofte føler du dig overdrevent aktiv og nødsaget til at foretage dig ting, som om du blev drevet af en indre motor?	0	1	2	3	4	2
15	Hvor ofte går det op for dig at du taler for meget når du befinder dig i sociale sammenhænge?	0	1	2	3	4	2
16	Når du taler med nogen, hvor ofte afslutter du sætningen for de mennesker, du taler med, før de selv når at afslutte den?	0	1	2	3	4	0
17	Hvor ofte har du vanskeligt ved at vente, til det er din tur i situationer, hvor man skal vente på tur?	0	1	2	3	4	0
18	Hvor ofte afbryder du andre, når de er travlt optaget?	0	1	2	3	4	0
Del B - i alt							

> 17 ADHD sandsynligt

Dex spørgeskema

Jeg version

Spørgeskemaet omhandler nogle af de vanskeligheder, man kan opleve. Du bedes læse de følgende udsagn og vurdere deres gyldighed på en fempunktskala i forhold til dine egne erfaringer.

1	Jeg har vanskeligt ved at forstå hvad andre mener, medmindre de forklarer det enkelt og uden omsvøb.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
2	Jeg handler uden omtanke og gør det første, der falder mig ind.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
3	Jeg taler sommetider om begivenheder eller detaljer, som faktisk ikke er sket, men som jeg tror er sket.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
4	Jeg har vanskeligt ved at tænke fremad eller planlægge fremtiden.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
5	Jeg bliver nogle gange for begejstret og kan så virke "over-gæret".	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
6	Jeg kan blande oplevelser sammen og kan komme i tvivl om rækkefølgen af begivenheder.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
7	Jeg har svært ved at indse omfanget af mine vanskeligheder og er urealistisk i forhold til fremtiden.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
8	Jeg er slov og uengageret.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
9	Jeg siger eller gør pinlige ting, når jeg er sammen med andre.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
10	Jeg kan det ene øjeblik ønske at foretage mig noget for i det næste øjeblik at være ligeglad.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					

Navn

Dato

11	Jeg har svært ved at vise mine følelser.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
12	Jeg kan tabe besindelsen over småting.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
13	Jeg er ligeglad med, hvordan jeg bør opføre mig i bestemte situationer.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
14	Jeg finder det svært at stoppe med at gentage ord eller handlinger, når jeg først er kommet i gang.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
15	Jeg har en tendens til rastløshed og kan ikke "sidde stille" i ret lang tid.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
16	Jeg har svært ved at lade være med at gøre noget, selvom jeg egentlig godt ved, jeg skulle lade være.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
17	Jeg kan sige et, men efterfølgende gøre noget andet.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
18	Jeg finder det svært at holde tankerne samlet og bliver let afledt.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
19	Jeg har svært ved at tage beslutninger eller finde ud af, hvad jeg gerne vil.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					
20	Jeg er ikke opmærksom på, eller jeg er ligeglad med, hvad andre tænker om min opførsel.	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
	Aldrig Kan ske Indimellem Ret ofte Meget ofte					

ADHD neuropsykologiske fund

Voksne med ADHD demonstrerer forringelser på bestemte mål for opmærksomhed og eksekutive funktioner, auditiv-verbal indlæring, and processeringshastighed i forhold til kompleks information i forhold til normale kontroller

Eksekutive funktioner

udgør en række forskellige indbyrdes uafhængige funktioner,

Ingen sikker sammenhæng med præstation på intelligenstests

Dette vanskeliggør testning af de eksekutive funktioner

Kognitive niveauer

1 Niveau

Opfattelse af lyd, billede m.m.

2. Niveau

Automatiseret udførelse

3.Niveau

Bevidst forarbejdning

Oplevelser af at kede sig, kan skyldes problemer med

Udvidelse af lege /aktivitetsrepertoire
Initiering
At danne forestillingsbilleder
At generere ideer
Regulering af motivation
Udtrætning

Udredning af social kompetence - ADHD

Evne til

At tage andres perspektiv

Mangelfuld evne til at problemløse

Impulsivitet i sociale sammenhænge

At adskille følelse og tænkning

Overblik

Styring af social adfærd

Taler for meget

Intelligens

WAIS: generelt lavere IQ

Specielt aritmetik og tal-symbol slår ud

Kaufman Brief intelligence test: ingen
forskul

Opmærksomhed – evt.domæner

Opmærksomhed er ikke et entydigt begreb , men omfatter mange områder, herunder:

Arousal

Orientering (evne til at scanne omverdenen aktivt)

Samtidig opmærksomhed

Spændvidde

Vedholdenhed

Fokusering

Opmærksomhed

Opmærksomhed vil variere afhængigt af

Motivation

Selværd

Nervøsitet

Humør

Sygdom

Træthed

Personens kognitive styrker og svagheder

Mulige psykologiske domæner

Intelligens

Opmærksomhed

Impulshæmning

Eksekutive funktioner

Hukommelse

Processerings hastighed

Computertests / CPT / WCST

Wisconsin Card Sorting Test (WCST), Continuous Performance Test (CPT) ex: Test of Variables of Attention (TOVA) og Conners Continuous Performance Test (Conners CPT)

- Kan give betydningsfulde informationer om personens opmærksomhedsfunktion, planlægningsevne, kognitiv fleksibilitet, hæmning og problemløsningsstrategier
  - Kan ikke stå alene
- Kan ikke afgrænse gruppen af personer med ADHD –
  - Hverken positivt eller negativt

Hukommelse

Hos børn synes forskellige faktorer at medføre hukommelsesproblemer, inkluderende problemer med opmærksomhed, og problemer med at forarbejde erindringer.

Konsistente fund at: voksne med ADHD har også nogle vanskeligheder med hukommelse.

Ingen vanskeligheder ved visuo-spatial hukommelse

Vanskeligheder ved verbal hukommelse i forhold til genkaldelse, genkendelse og organisering vha semantisk gruppering. Voksne med ADHD anvender mindre effektive strategier

Arbejdshukommelse og korttidshukommelse ved digit span er kun let påvirket

ADHD og WAIS

Profil + indeks kan give nyttig information om personens intellektuelle evner og kognitive kompetencer og vanskeligheder

Personer med ADHD har ikke større variation i deres WAIS profil end andre personer

WAIS kan ikke bruges til diagnostisk screening

Upåfaldende WAIS scores udelukker IKKE ADHD

Neuropsykologiske tests generelt

Præsterer dårligere ved verbalt end nonverbalt præsentation af materialet,

Præsterer dårligere når der tilføjes distraktor

Præsterer dårligere hvis der kræves højere grad af mental forarbejdning

Er mere afhængig af betingelserne (mængde og niveau af følgende):

Kompleksitet

Tidskrav

Processeringshastighed

Motoriske krav

Mulige tests

Planlægning:

Tower of London; BADS; Rey Osterrieth C.F.

Vedholdenhed

d-2; Continuous Performance Test, Stroop, TOVA

Fleksibilitet

WCST; Tower of London; CNT

Impulshæmning

Stroop; CNT; CPT; WCST, TOVA

Organisering

Verbal fluency; middagsselskab

Samtidig opmærksomhed

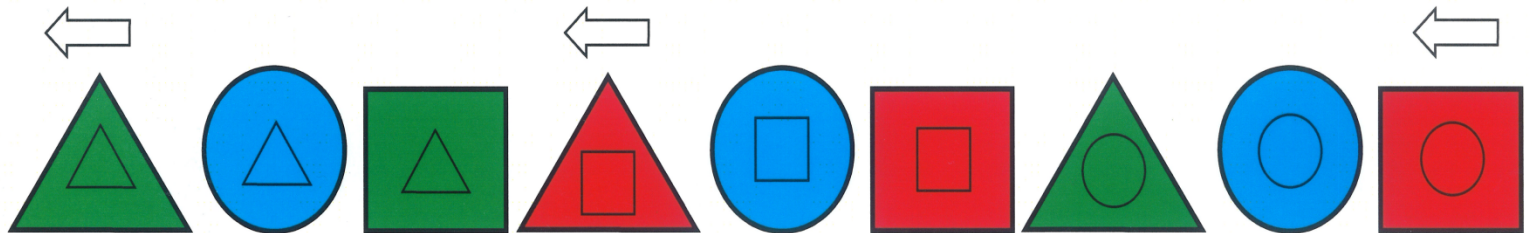
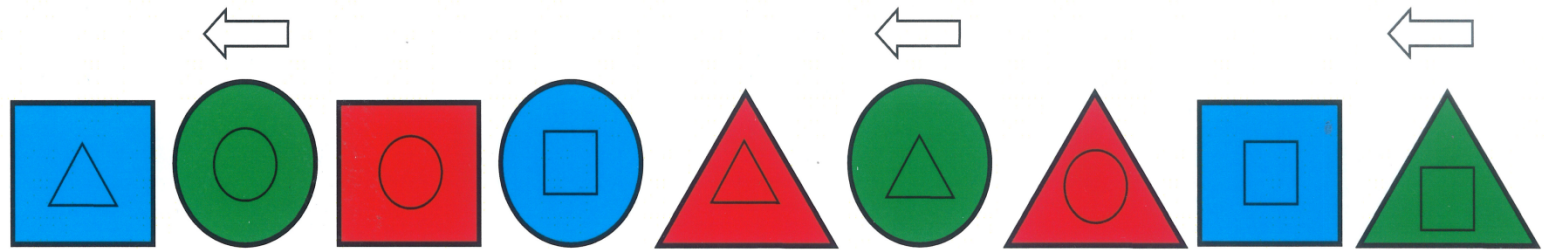
Trail making B;

Hastighed

Verbal fluency

CNT ContinuousNaming test

Undersøgelse af strategier

Tids styringsstrategier?
Skærmnings strategier?
Idestyrings strategier?
Problemløsningsstrategier?
Vredes styringsstrategier?
Strategier i forhold til rutineopgaver (ex: oprydning)?
Strategier i forhold til basale behov (ex: spisning)?

ADHD og opmærksomhed

Opmærksomhedsforstyrrelse, der ikke opfylder kravene til en specifik ADHD diagnose, kan være lige så betydningsfuld i forhold til overvejelser om intervention.

Der ser ikke ud til at være **separate/adskilte** neuropsykologiske vanskeligheder hos personer med ADHD – inattentive type og med ADHD – combined type.

(Chabildas, Pennington et al 2001)

Eksekutive funktioner

WCST viser meget begrænsede forskelle mellem ADHD og kontroller (muligvis pga loft).

Rey Osterrieth Complex Figure Test – forskelle afhængige af scoringssystem.

TMT-B – giver vanskeligheder. Kræver fleksibilitet og skift mellem forud indøvede sekvenser.

Tower of Hanoi – Kræver skift. Giver vanskeligheder

BADS – eksekutive vanskeligheder som ses i hverdagen, økologisk validitet.

Verbal Fluency

Bogstav og dyr : Vanskeligheder for voksne med ADHD

Cookie theft: ingen vanskeligheder for voksne med ADHD formentlig pga den visuelle støtte.

REGEL 1

SIG “JA” TIL RØD, OG “NEJ” TIL SORT

REGEL 2

**SIG “JA” HVIS KORTET HAR DEN SAMME FARVE
SOM DET SIDSTE, ELLERS SIG “NEJ”**

B A D S

Planlægning af rute version 1

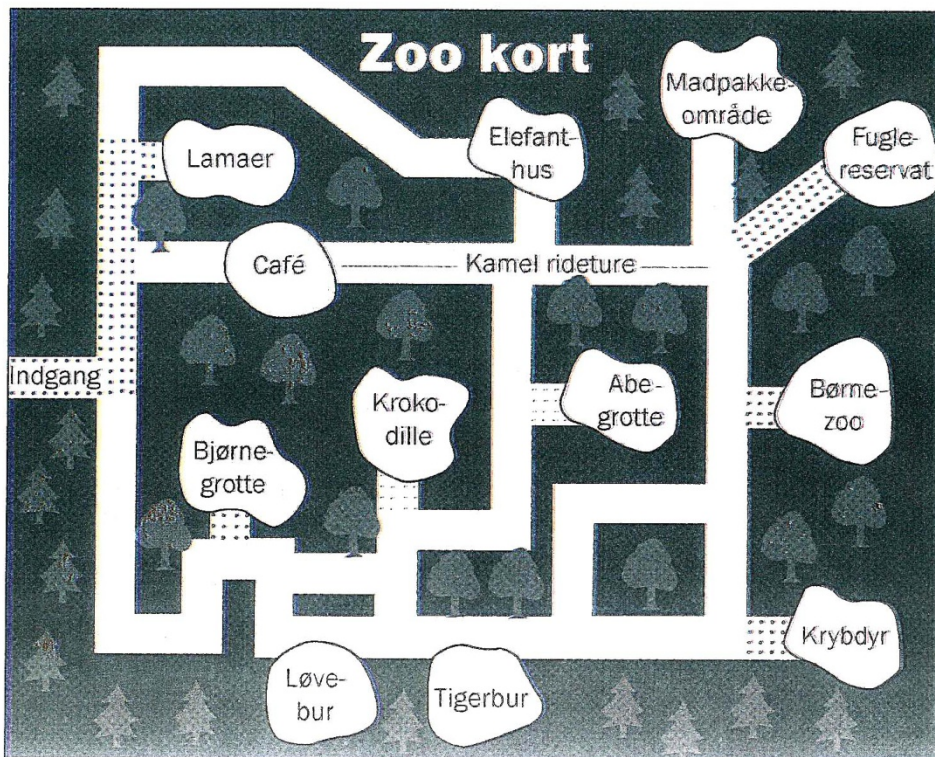
Opgaveark

Forestil dig, at du skal på besøg i en zoologisk have. Din opgave er at planlægge en rute, hvor du besøger følgende steder (ikke nødvendigvis i den nævnte rækkefølge):

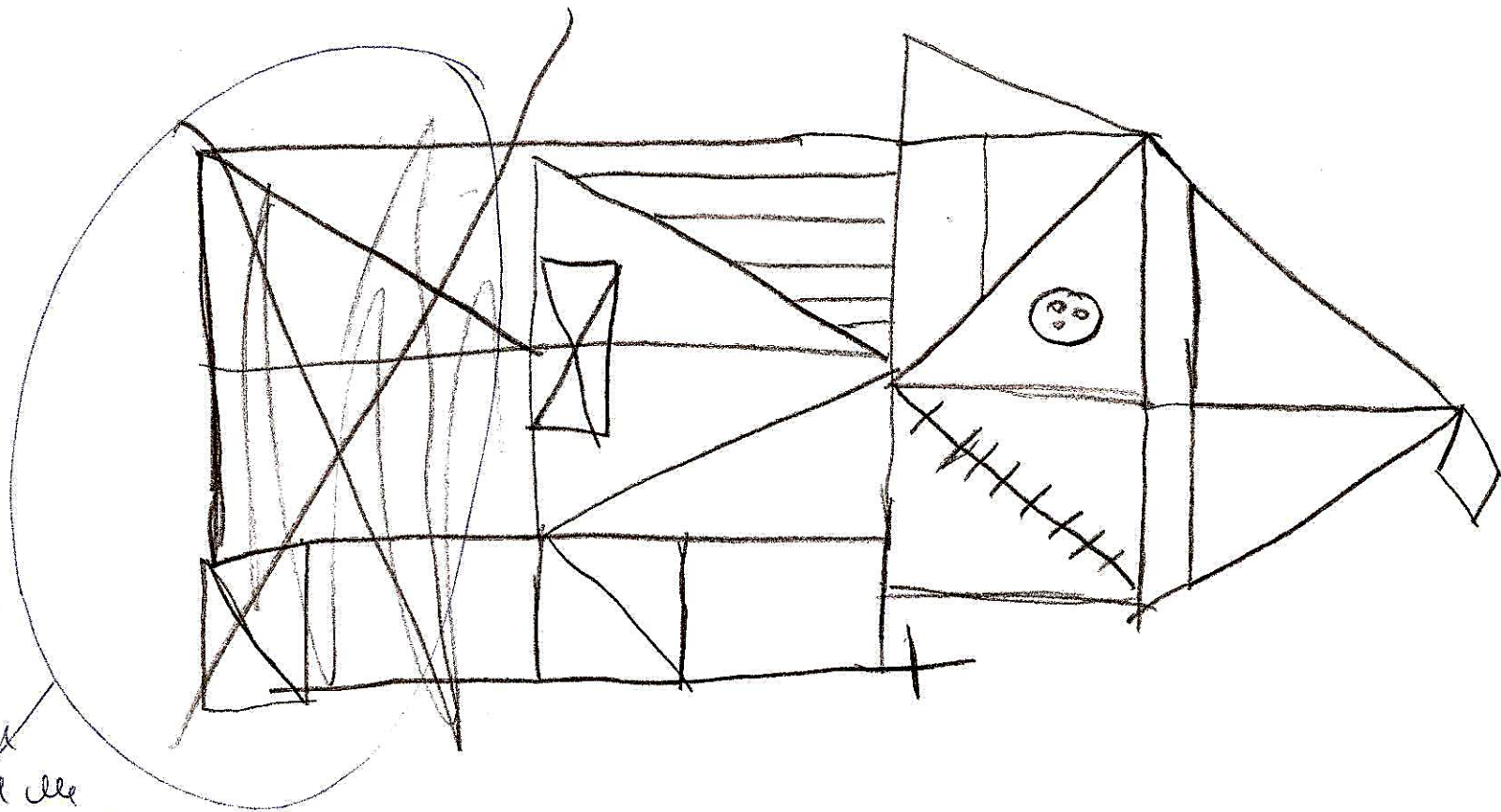
Når du planlægger ruten, skal du overholde følgende regler:

- Elefanthuset
- Løveburet
- Lamaerne
- Caféen
- Bjørnegrotten
- Fuglereservatet

- Begynd ved **indgangen**, og slut af i **madpakke-området**.
- Du må benytte de **prikkede stier**, så ofte du vil; de **hvide stier** må kun benyttes **én gang**.
- Du må kun tage **en enkelt tur på kameleterne**.

Sket alle
regns med.

Opmærksomhed - CPT

Problemer med udeladelses fejl - antages at reflektere manglende opmærksomhed på stimuli.

Forskellige typer CPT giver forskellige resultater for personer med ADHD. CPT typer med få positive signaler mellem mange forkerte signaler skelner bedre, end CPT typer (ex Conners CPT), der har mange positive signaler skjult imellem få forkerte signaler.

Variabilitet i reaktionstid er større hos personer med ADHD. Specifikt tendens til flere længere reaktionstider ind imellem normale reaktionstider

(Leth-Steensen et al Acta Psychologica 2000; Greenberg & Kindschi 1996; Conners 1994; Hervey, et al 2004)

Impulshæmning

CPT- commission errors – personen svarer, når de skulle hæmme deres svar. Personer med ADHD har sværere ved at hæmme deres reaktion (Conners CPT klart bedre end traditionel CPT). Det hurtige svar tempo og mange rigtige signaler fremmer et impulsivt svarmønster.

MFFT – viser begrænset forskel i fejl

Stop signal test – giver vanskeligheder

Hæmning synes særligt forringet, når der er etableret et forudgående reaktionsmønster

Motorisk hastighed og Processerings hastighed

Tendens:

kombination af øgede kognitive forarbejdningskrav (ex distraktor) og motorisk aktivitet medfører øget reaktionstid for voksne med ADHD

Reaktionstid på simple tests som Conners CPT viser ingen forskel

Hastighed på Stroop farvebenævnelse og TMT-A er langsommere

Opmærksomhed

PASAT- Voksne med ADHD kan have svært ved at fokusere og organisere verbal information, der præsenteres hurtigt.

Stroop – voksne med ADHD kan have svært ved hurtig verbal processerings-hastighed. Ikke problemer med interferens score.

Testbatterier?

Valg af kognitive domæner til nærmere undersøgelse og valg af tests foretages på baggrund af specifikke hypoteser om f.eks. indlærings-, hukommelses- eller eksekutive vanskeligheder

færdige testbatterier må betragtes som utilstrækkelige i udredningen af personer med ADHD.

Neuropsykologiske tests generelt

Præsterer dårligere ved verbalt end nonverbalt præsentation af materialet,

Præsterer dårligere når der tilføjes distraktor

Præsterer dårligere hvis der kræves højere grad af mental forarbejdning

Er mere afhængig af betingelserne (mængde og niveau af følgende):

Kompleksitet

Tidskrav

Processeringshastighed

Motoriske krav

Neuropsykologisk undersøgelse

Voksne med ADHD har en række kognitive vanskeligheder
Intet konsistent mønster af vanskeligheder på bestemte tests
Der er ikke et specifikt testbatteri der viser tilstrækkelig specificitet og
sensitivitet

Komorbiditet –referenceprogrammet

Komorbiditet er snarere reglen end undtagelsen blandt børn og unge med ADHD

Mindst 75 % har en anden livslang lidelse Selv om ICD-10 ekskluderer komorbiditet, inddrages det i begge guidelines: "coexisting conditions are accepted as a common aspect of the diagnosis and treatment of ADHD)

ADHD kan godt ses sammen med mental retardering og med gennemgribende udviklingsforstyrrelse

ADHD og lettere retardering

Studie viser at den gruppe der både har ADHD og lettere mental retardering har signifikant lavere scores på de fleste mål smt med gruppen der kun har ADHD. Disse forskelle var signifikante efter udligning i forhold til intellektuelt niveau for variable der måler selektiv opmærksomhed og udeladelsesfejl ved vedvarende opmærksomhed. Konklusion : at individer med komorbid ADHD og intellektuel retardering kan være sårbare i forhold til at have en 'double deficit' fra begge forstyrrelser på visse kognitive funktioner.

ADHD og Borderline

ADHD patienter klarede sig dårligere end patienter med BPD og normale kontroller på to hæmnings opgaver: Stop signal opgaven og konflikt modulet i "the Attentional Network Task" (ANT).

De udviste længere reaktionstider og større intra-individuel variabilitet på de fleste opmærksomhedsopgaver.

BPD gruppen lignede kontrolgruppen på de fleste neuropsykologiske tests men der var overlap med ADHD på enkelte adfærds dimensioner, selv om de samlet set var mindre alvorlige

Konklusion: forringet hæmning er et kernetræk hos voksne med ADHD
Langsom reaktions tid og høj intra-individuel variation i udførelse kan være udtryk for mangler i forhold til regulering af aktivering og "effort" hos patienter med ADHD.

ADHD and BPD har nogle symptomer på adfærdsmæssig dysregulering fælles uden at der er fælles mangler i forhold til opmærksomhedsmæssige funktioner

Voksne med ADHD - komorbiditet

Svært at skelne imellem ADHD og depression

Uopmærksomhed

Lav frustrationstærskel

Irritabilitet

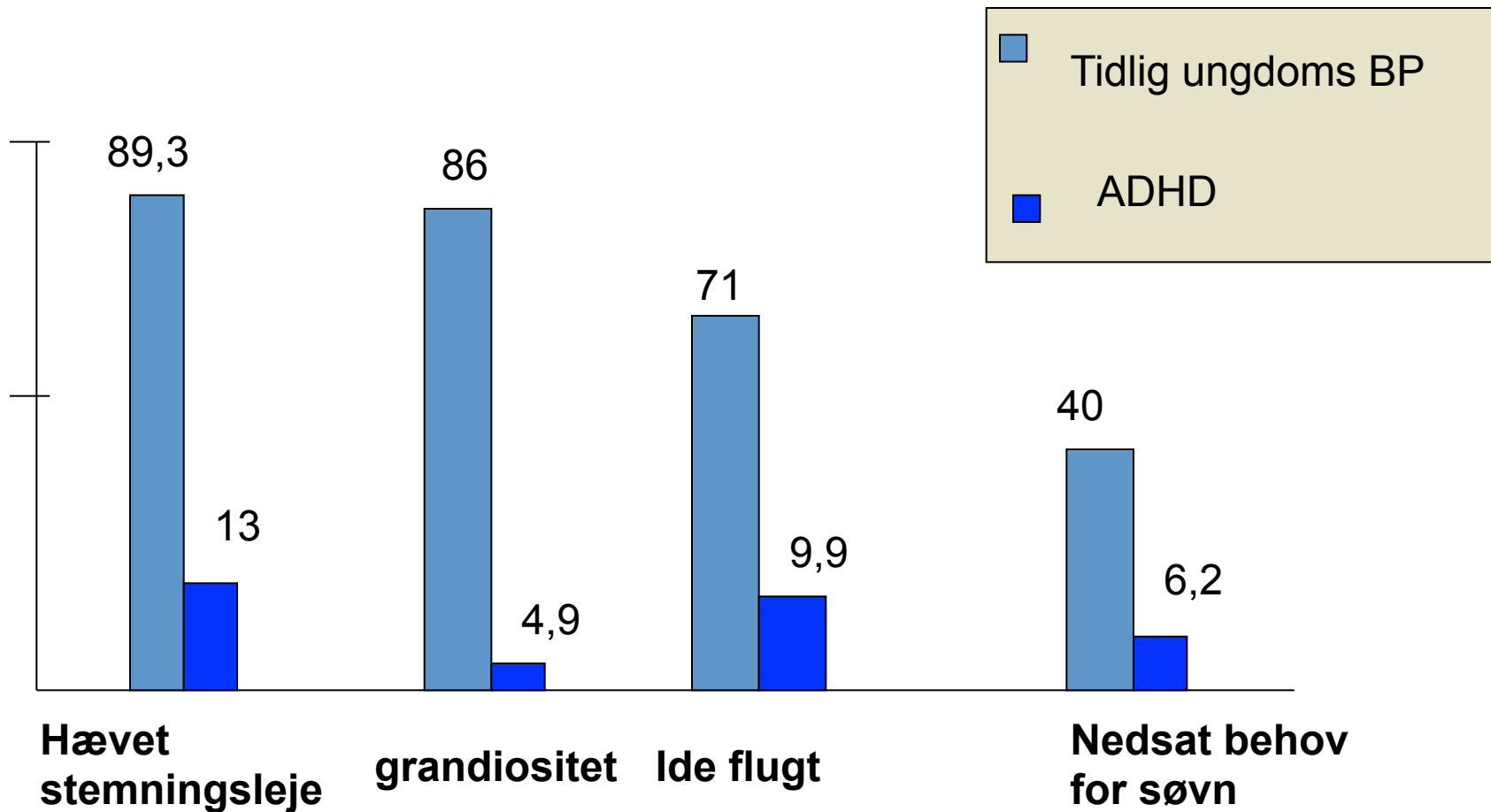
Nedsat interesse for aktiviteter

Problemer med søvn

Tab af energi

Bipolar affektiv forstyrrelse

DSM IV kriterier for mani der har begrænset overlap med ADHD:

Bipolar affektiv forstyrrelse

En interessant forskel (påfaldende?!) mellem børne- og voksen bipolar affektiv forstyrrelse er, at ADHD sjældent rapporteres som komorbiditet hos maniske voksne (29 %) hvorimod det rapporteres hos 89 % af patienter, der er under 12 år med BP.

ADHD - Borderline

ADHD gruppen har signifikant forringede præstationer på Spatial Working Memory sammenlignet med ikke kliniske grupper

Borderline gruppen har lidt dårligere spatial arbejdshukommelse end ikke- kliniske grupper, men det når ikke signifikant forringet niveau. På enkelte delprøver bruger de længere tid til overvejelse.

J. H. Dowson et al 2004,

ADHD - Skizofreni

I et studie af Øie & Rund :

Den skizofrene gruppe viste de mest udtalte mangler på test der undersøger abstrakt tænkning, visuel hukommelse og motorik sammenlignet med personer med ADHD
Personer med ADHD havde de mest udtalte mangler på mål for opmærksomhed, verbal hukommelse, og indlæring.

Generelt syntes personer med skizofreni at have et mere generelt mønster af hjerne dysfunktion mens personer med ADHD har relativt specifikke mangler i forhold til tests der associeres med frontal lops funktion.

Generelle principper for intervention

- a) tilpasning af de fysiske, psykologiske og sociale omgivelser (f.eks. fysisk eller auditiv skærmning; kun få aftaler hver dag)
- b) udvikling af kompenserende strategier (f.eks. anvendelse af kalender; palm pilot; mobil tlf; budgetkonto)
- c) udvikling og forbedring af kompetencer (f.eks. organisering; træning af arbejdshukommelse)

Voksne med ADHD - medicin

Medicin (Ritalin) vil ofte forbedre interpersonelle interaktioner der kræver styring af:

Frustrations tolerance

Vredesstyring

Tålmodighed

Gennemførelse af opgaver

Venten på tur

Omsorgsfuld lytten

Kommunikation

Styring af rastløshed

impulsivitet